

ความเป็นชายในวรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลา พ.ศ. 2491 - 2506*
MASCULINITY IN THE LITERATURE OF THE SONGKHLA LAKE BASIN
(1948 - 1963 A.D.)

พานุวัฒน์ วรจินต์*, ธนภัทร เต็มรัตนกุล, เสริมศักดิ์ ขุนพล

Panuwat Worajin*, Tanapat Temrattanakul, Sermsak Khunpol

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา ประเทศไทย

Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University, Songkhla, Thailand

*Corresponding author E-mail: panuwat.worajin@gmail.com

*Tel: 082-597-1396

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประกอบสร้างภาพความเป็นชายในวรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลา ช่วงปี พ.ศ. 2491 - 2506 โดยวิเคราะห์ผ่านสามแกนหลัก ได้แก่ 1) อุดมการณ์รัฐที่ส่งเสริมความเป็นชายแบบชาตินิยม 2) ค่านิยมและอุดมการณ์ท้องถิ่นที่หล่อหลอมบทบาทชาย และ 3) มุมมองของผู้เขียนที่สะท้อนผ่านการสร้างตัวละครชาย งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพประเภทการวิเคราะห์เอกสารเชิงตีความ โดยศึกษานิยายภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” จำนวน 10 เรื่อง ซึ่งตีพิมพ์ในจังหวัดสงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราช ระหว่างปี พ.ศ. 2491 - 2506 กรอบวิเคราะห์อาศัยแนวคิดความเป็นชายแบบครอบงำและแนวคิดวาทกรรม เพื่ออธิบายความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ปรากฏในตัวบท ผลการวิจัยพบว่า ภาพความเป็นชายสามารถจำแนกได้เป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) ความเป็นชายตามอุดมการณ์รัฐ เช่น ชายชาติทหาร ข้าราชการ และนักพัฒนาชุมชน ซึ่งสะท้อนบทบาทชายในฐานะกำลังหลักของชาติ 2) ความเป็นชายตามค่านิยมท้องถิ่นที่เน้นความกล้าหาญ ใจนักเลง ศักดิ์ศรี ความรักเดียวใจเดียว และการเสียสละเพื่อครอบครัวและชุมชน และ 3) ความเป็นชายในมุมมองของผู้เขียน ซึ่งมักสร้างภาพชายอุดมคติที่มีบุคลิกสง่างาม มีภาวะผู้นำ และยึดมั่นในคุณธรรม การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า ความเป็นชายในวรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลา มิได้เป็นเพียงภาพสะท้อนสังคม หากเป็นกระบวนการประกอบสร้างที่เกิดจากการต่อรองระหว่างอุดมการณ์รัฐ ค่านิยมท้องถิ่น และบทบาทของผู้เขียนในฐานะผู้ผลิตความหมาย วรรณกรรมจึงทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางวาทกรรมที่ผลิตซ้ำและทำให้ความเป็นชายแบบครอบงำมีความชอบธรรมในบริบทภาคใต้หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ทั้งยังช่วยขยายกรอบการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นสู่มิติด้านเพศภาวะและอำนาจอย่างเป็นระบบ

คำสำคัญ: วรรณกรรมนิยายภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก”, การประกอบสร้างความเป็นชาย, วรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลา

Abstract

This research article aims to examine the construction of masculinity in literary works from the Songkhla Lake Basin during the period 1948 - 1963. The analysis focuses on three principal dimensions: 1) State ideology promoting nationalist masculinity; 2) Local ideologies and values shaping male roles; and 3) The authors' perspectives reflected through male characters. This study employs a qualitative interpretive documentary approach, examining ten Southern Thai "small booklet" novels published in Songkhla, Phatthalung, and Nakhon Si Thammarat between 1948 and 1963. The analytical framework draws upon the concepts of hegemonic masculinity and discourse theory to explain the power relations embedded in the texts. The findings indicate that representations of masculinity can be classified into three major types. First, masculinity aligned with state ideology, including soldiers, civil servants, and community developers, portraying men as key agents of nation-building. Second, locally constructed masculinity emphasizing bravery, toughness, honor, monogamous loyalty, and sacrifice for family and community. Third, masculinity shaped by the authors' viewpoints, often presenting idealized male figures characterized by dignified appearance, leadership, and moral integrity. The study demonstrates that masculinity in the literature of the Songkhla Lake Basin is not merely a reflection of social reality but a discursive construction emerging from negotiation among state ideology, local cultural values, and the authors' roles as meaning producers. Literature thus functions as a discursive space that reproduces and legitimizes hegemonic masculinity within the context of post-World War II Southern Thailand. Academically, this research expands local literary studies toward systematic analyses of gender and power, contributing to a deeper understanding of Thai male identity within its specific regional and historical context.

Keywords: Southern Thai Novels in "Small Booklet" Editions, Construction of Masculinity, Songkhla Lake Basin literature

บทนำ

ความเป็นชายในแนวคิดร่วมสมัยมิได้จำกัดแค่ชีวภาพ แต่เป็นผลผลิตจากกระบวนการทางวัฒนธรรมและอำนาจ รอร์วิน คอนเนล (Connell) เสนอแนวคิด "ความเป็นชายแบบครอบงำ" (Hegemonic Masculinity) (Connell, R. W., 1987) ซึ่งสะท้อนอุดมคติชายที่เหนือกว่ารูปแบบอื่นในโครงสร้างอำนาจทางเพศ แม้แนวคิดนี้มิได้ตายตัว หากแต่เปลี่ยนแปลงตามบริบทประวัติศาสตร์และสังคม โดยสรุป แนวคิดของคอนเนลชี้ให้เห็นว่าความเป็นชายมิได้เป็นคุณลักษณะทางธรรมชาติ หากเป็นการสร้างผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมและอำนาจ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอในแต่ละยุคสมัย ขณะเดียวกัน ฟูโกต์ (Foucault) ชี้ว่าอำนาจดำรงอยู่ในชีวิตประจำวัน

ผ่านวาทกรรมและการปฏิบัติที่ผลิตซ้ำบทบาทเพศ สะท้อนว่า “เพศ” โดยเฉพาะเพศชาย เป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างทางสังคม (Foucault, M., 1978); (Yildirim, G., 2022) สะท้อนให้เห็นว่า “เพศ” เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นจากวัฒนธรรม ไม่ใช่เพียงสิ่งที่กำหนดโดยธรรมชาติ

เมื่อพิจารณาในบริบทไทยภายใต้กรอบแนวคิดดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ความเป็นชายในแต่ละสังคมย่อมสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับบริบททางการเมืองและอำนาจของรัฐ โดยเฉพาะในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ. 2491 - 2506) รัฐไทยดำเนินนโยบายชาตินิยมอย่างเข้มข้น โดยเชื่อมโยงบทบาทชายเข้ากับภารกิจชาติ เช่น การส่งเสริมอุดมการณ์ “ชายชาติทหาร” ผ่านระบบเกณฑ์ทหาร และการผลักดันนโยบาย “สมรสสร้างชาติ” เพื่อสร้างเสถียรภาพทางสังคม (สารัท ซอลสันติสกุล, 2567) รวมถึงการควบคุมแบบแผนการแต่งกายของผู้ชายให้สะท้อนภาพพระเปียบวินัยของพลเมืองยุคใหม่ (ณัฐพล ใจจริง, 2563); (กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม, 2567) รัฐนิยมได้สร้างภาพชายอุดมคติผ่านกฎหมายและขนบธรรมเนียม โดยเน้นคุณลักษณะอย่างความกล้าหาญ ความอดทน และความจงรักภักดี ซึ่งถ่ายทอดผ่านวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ตัวละครชายจึงมักมีภาพลักษณ์ของผู้กล้า มีหน้าที่ต่อครอบครัวในฐานะสามีและบิดา (ศิริรัฐ หาญพานิช, 2559) อย่างไรก็ตาม ค่านิยมท้องถิ่นภาคใต้ ทั้งระบบเครือญาติ ศาสนา และประเพณี ก็ร่วมประกอบสร้างความเป็นชายควบคู่กับอุดมการณ์รัฐ ส่งผลให้ภาพแทนชายในวรรณกรรมกลุ่มทะเลสาบสงขลาเป็นผลผสมของทั้งสองระบบอุดมการณ์งานของ สารัท ซอลสันติสกุล, ณัฐพล ใจจริง, กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม และศิริรัฐ หาญพานิช ล้วนชี้ให้เห็นถึงบทบาทของรัฐไทยในการกำหนดภาพอุดมคติของความเป็นชายผ่านนโยบายและวาทกรรมชาตินิยม (กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม, 2567); (ศิริรัฐ หาญพานิช, 2559) ขณะเดียวกัน ค่านิยมท้องถิ่นก็มีส่วนในการผลิตซ้ำหรือต่อรองภาพแทนความเป็นชายในวรรณกรรมภาคใต้ช่วงเวลาดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม การประกอบสร้างความเป็นชายมิได้เกิดขึ้นจากอำนาจรัฐเพียงฝ่ายเดียว หากยังสัมพันธ์โครงสร้างค่านิยมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นด้วย พื้นที่กลุ่มทะเลสาบสงขลาครอบคลุมจังหวัดสงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราช เป็นภูมิภาคที่มีความหลากหลายด้านวิถีชีวิต อาชีพ และวัฒนธรรม โดยประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและประมง และดำรงชีวิตอยู่ภายใต้ระบบครอบครัวแบบเครือญาติที่เข้มแข็ง ค่านิยมท้องถิ่นของพื้นที่นี้เน้นย้ำบทบาทชายที่มีความรับผิดชอบ เสียสละ กล้าหาญ และรักษาคำสัตย์ของตนเองและวงศ์ตระกูล ผู้ชายถูกคาดหวังให้ดูแลครอบครัวและเสียสละเพื่อส่วนรวม แนวคิดเหล่านี้ถ่ายทอดผ่านวรรณกรรมท้องถิ่น เช่น ตัวละครวีรบุรุษ นักเลงพื้นบ้าน หรือ “ลูกผู้ชาย” ที่กล้าตัดสินใจและยึดมั่นในคุณธรรม (พัชลินจ์ จินนุ่น และคณะ, 2560) โดยภาพแทนความเป็นชายในพื้นที่จึงสะท้อนอุดมการณ์ท้องถิ่นที่ยังรากลึก ซึ่งอาจดำรงอยู่ควบคู่หรือแม้กระทั่งขัดแย้งกับอุดมการณ์ชายแบบรัฐนิยมที่รัฐส่วนกลางส่งเสริมในช่วงเวลาเดียวกัน (ธัญพร บัวทอง, 2563)

วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เป็นผลงานของผู้เขียนพื้นถิ่นที่ถ่ายทอดวิถีชีวิต ค่านิยม และวัฒนธรรมผ่านรูปแบบต่าง ๆ เช่น นิทาน บทกวี และนวนิยาย (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542) โดยมีบทบาทในการสะท้อนอัตลักษณ์ชุมชน ประวัติศาสตร์ และบทบาททางเพศในสังคมใต้ (พัชลินจ์ จินนุ่น และคณะ, 2560) โดยเฉพาะช่วง พ.ศ. 2491 - 2506 ซึ่งตรงกับยุคที่รัฐส่งเสริมอุดมการณ์ชาตินิยมผ่านการควบคุมวัฒนธรรมและพฤติกรรมสาธารณะ (ธัญพร บัวทอง, 2563) ในบริบทดังกล่าว วรรณกรรมกลุ่มทะเลสาบสงขลาจึงมิได้เป็นเพียงสื่อบันเทิง หากเป็นพื้นที่สะท้อนและต่อรองอุดมการณ์รัฐกับค่านิยมท้องถิ่น โดยเฉพาะในมิติของความเป็นชาย งานวิจัยนี้มุ่งวิเคราะห์การประกอบสร้างภาพความเป็นชายในวรรณกรรม “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก”

จำนวน 10 เรื่อง ที่ตีพิมพ์ในจังหวัดสงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราช ระหว่าง พ.ศ. 2491 - 2506 ผ่านสามมิติ ได้แก่ อิทธิพลของรัฐ ค่านิยมท้องถิ่น และมุมมองของผู้เขียน เพื่ออธิบายพลวัตของความเป็นชายภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐและชุมชน แม้งานวิจัยก่อนหน้าจะศึกษาเรื่องรัฐนิยม ชาตินิยม หรือวรรณกรรมภาคใต้ในมิติทางวัฒนธรรม แต่ยังไม่ปรากฏงานใดที่วิเคราะห์การประกอบสร้างความเป็นชายในวรรณกรรมกลุ่มทะเลสาบสงขลา ช่วง พ.ศ. 2491 - 2506 ภายใต้กรอบความเป็นชายแบบครอบงำอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะวรรณกรรมประเภท “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” ซึ่งเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ที่แพร่หลายในท้องถิ่นช่วงเวลาดังกล่าว ผลการศึกษานี้มีคุณค่าในเชิงวิชาการ เนื่องจากช่วยขยายกรอบการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นสู่การวิเคราะห์ด้านเพศภาวะและอำนาจ พร้อมทั้งเป็นฐานข้อมูลสำหรับการศึกษาความเป็นชายในบริบทอื่น ๆ นอกจากนี้ ยังสามารถนำไปใช้ประกอบการเรียนการสอนด้านวรรณกรรม และเพศภาวะศึกษา รวมถึงช่วยเปิดพื้นที่ให้สังคมร่วมสมัยตระหนักและทบทวนกรอบอุดมคติความเป็นชายที่สืบทอดมาทางประวัติศาสตร์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการประกอบสร้างภาพความเป็นชายที่ปรากฏในวรรณกรรมกลุ่มทะเลสาบสงขลา พ.ศ. 2491 - 2506 โดยพิจารณาผ่านสามแกนหลัก ได้แก่ 1) นโยบายของรัฐไทยซึ่งปลูกฝังความเป็นชายชาตินิยม 2) อุดมการณ์และค่านิยมท้องถิ่นที่มีอิทธิพลต่อภาพความเป็นชาย และ 3) มุมมองของผู้เขียนที่สะท้อนผ่านตัวละครชาย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประเภทการวิเคราะห์เอกสารเชิงตีความ (Interpretive Documentary Research) มุ่งศึกษาการประกอบสร้างภาพความเป็นชายในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ โดยใช้กรอบแนวคิดความเป็นชายแบบครอบงำ (Hegemonic Masculinity) และแนวคิดวาทกรรม (Discourse Theory) เป็นฐานในการวิเคราะห์ เพื่อทำความเข้าใจความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ปรากฏในตัวบทวรรณกรรม

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภท “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” ที่ตีพิมพ์ในพื้นที่กลุ่มทะเลสาบสงขลา (จังหวัดสงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราช) ในช่วง พ.ศ. 2491 - 2506

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ วรรณกรรม จำนวน 10 เรื่อง ที่ผ่านเกณฑ์การคัดเลือกตามที่กำหนด โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ได้ตัวบทที่มีเนื้อหาสะท้อนภาพความเป็นชายอย่างชัดเจน และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

การเลือกแหล่งข้อมูล

ผู้วิจัยได้เลือกแหล่งข้อมูลจาก หอจดหมายเหตุและหอสมุดแห่งชาติจังหวัดสงขลา และ มหาวิทยาลัยทักษิณ ซึ่งเป็นแหล่งรวบรวมวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่มีการตีพิมพ์ในช่วง พ.ศ. 2491 - 2506 โดยให้ความสำคัญกับวรรณกรรม “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” ที่สะท้อนวิถีชีวิตภาคใต้และมีองค์ประกอบด้านการสร้างภาพความเป็นชายอย่างชัดเจน

เกณฑ์ในการคัดเลือกวรรณกรรม

การคัดเลือกวรรณกรรม จำนวน 10 เรื่องในครั้งนี้อ้างอิงจากเกณฑ์ดังต่อไปนี้

1. ต้องเป็นวรรณกรรมที่ตีพิมพ์ระหว่าง พ.ศ. 2491 - 2506 ซึ่งเป็นช่วงที่รัฐไทยใช้นโยบายชาตินิยมและมีอิทธิพลต่อการสร้างบทบาทชายในสังคม
 2. ต้องเผยแพร่ในพื้นที่กลุ่มทะเลสาบสงขลา ได้แก่ จังหวัดสงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราช
 3. ต้องเป็น “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” ซึ่งเป็นรูปแบบวรรณกรรมที่ได้รับความนิยมในท้องถิ่นช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่งเป็นรูปแบบวรรณกรรมที่ได้รับความนิยมในท้องถิ่นช่วงเวลาดังกล่าว (พัชลินิจ จินนุ่น และคณะ, 2560)
 4. ต้องมีเนื้อหาที่สะท้อนภาพความเป็นชาย อย่างชัดเจน เช่น ความกล้าหาญ ผู้นำ นักเลง หรือคุณธรรม
- ตารางที่ 1** รายชื่อวรรณกรรม 10 เรื่องที่ใช้ในการศึกษา

ชื่อวรรณกรรม	ผู้แต่ง	ปีพิมพ์	ลักษณะความเป็นชายที่นำเสนอ	เหตุผลในการคัดเลือก
แก้วสองภาค	หนูแก้ว นครจันทร์	2491	ชายชาติทหาร, ผู้นำ, มีคุณธรรม	สะท้อนภาพชายในอุดมการณ์รัฐและพระราชอำนาจ
นางแก้ว	หนูแก้ว นครจันทร์	2491	ผู้นำในครอบครัว, ผู้ปกป้อง	แสดงบทบาทชายที่เสียสละเพื่อครอบครัว
กลิ่นกรอบแก้ว	ส.ชำนาญภักดี	2492	บุคลิกสง่างาม, ผู้นำสูงศักดิ์	เน้นภาพลักษณ์ชายในอุดมคติของสังคมชั้นสูง
นกในนาง นางในนก	นายเสือ ชำนาญภักดี	2494	ความกตัญญู, ความดีงาม	สื่อถึงคุณธรรมชายไทยในครอบครัว
ลอยวาริน สิ้นสุบรรณ	นายเสือ ชำนาญภักดี	2495	ความกล้าหาญ, นักสู้	ถ่ายทอดภาพชายที่ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจ
เมืองสิต (ขุนแก้ว)	สละม แอ วงศ์อาด	2503	นักเลง, กล้าต่อกร	แสดงภาพชายได้ผู้กล้าและไม่ยอมจำนน
แหมะเว	และนายจิ เส็มหมาด			
เสือเอื้อน	ชอบ หทัยานนท์	2503	ใจนักเลง, การต่อสู้, เกียรติยศ	ถ่ายทอดค่านิยมชายท้องถิ่นในเชิงนักเลงกล้าหาญ
หญิงหน้า ชายรัก	คล้าย ศรีพั่ง	2503	ข้าราชการท้องถิ่น, ผู้นำ	สะท้อนชายที่ทำงานเพื่อชุมชน
ยอดขุนพล	ปฏักกวี	2503	รับราชการ, จงรักภักดี	สื่อภาพชายที่เติบโตในระบบราชการ
เพื่อนรักหักหลัง	นายชัย จันรอดภัย	2506	รักเดียวใจเดียว, เสียสละ, ความเป็นผู้นำ	แสดงความซื่อสัตย์ของชายทั้งต่อรักและชุมชน

จากตารางที่ 1 พบว่า วรรณกรรมทั้ง 10 เรื่องที่ใช้ในการศึกษานำเสนอภาพความเป็นชายที่หลากหลาย โดยสามารถจำแนกออกเป็น 3 ลักษณะหลัก ได้แก่ 1) ความเป็นชายตามอุดมการณ์รัฐ เช่น แก้วสองภาค และ ยอดขุนพล ซึ่งสะท้อนบทบาทชายในฐานะข้าราชการและนักพัฒนาชาติที่จงรักภักดี มีคุณธรรม และเป็นผู้นำ

2) ความเป็นชายตามค่านิยมท้องถิ่นภาคใต้ เช่น เสือเอื่อน, ลอยวาริน สินสุบรรณ และเมืองสิต (ขุนแก้ว) ที่เน้นลักษณะชายใจนักเลง กล้าหาญ ยึดมั่นในศักดิ์ศรีของตน และ 3) ความเป็นชายในฐานะผู้นำครอบครัวและผู้เสียสละ เช่น นางแก้ว, หลิงหน่าย ชายรัก และเพื่อนรักหักหลัง ซึ่งเสนอชายในบทบาทผู้ปกป้องครอบครัวและอุทิศตนเพื่อชุมชน ภาพแทนความเป็นชายทั้งสามกลุ่มนี้สะท้อนการประกอบสร้างอัตลักษณ์ชายผ่านการผานระหว่างอุดมการณ์รัฐ ค่านิยมท้องถิ่น และมุมมองของผู้เขียนในภาคใต้ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบคุณสมบัติของวรรณกรรมที่คัดเลือกอย่างเป็นระบบ โดยพิจารณาจากข้อมูลบรรณานุกรม ได้แก่ ปีที่พิมพ์ สถานที่พิมพ์ และรูปแบบการจัดพิมพ์ เพื่อให้สอดคล้องกับช่วงเวลาและพื้นที่ที่กำหนดไว้ในเกณฑ์การคัดเลือก อีกทั้งได้อ่านและวิเคราะห์เนื้อหาเบื้องต้น (Preliminary Content Analysis) ของแต่ละเรื่อง เพื่อประเมินว่ามีการนำเสนอภาพความเป็นชายอย่างชัดเจนในระดับตัวละคร บทบาท หรือวาทกรรมที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์รัฐ ค่านิยมท้องถิ่น หรือบทบาทครอบครัว กระบวนการดังกล่าวช่วยให้มั่นใจได้ว่า วรรณกรรมทั้ง 10 เรื่องมีคุณสมบัติตรงตามเกณฑ์ที่กำหนด และสามารถใช้เป็นข้อมูลหลักในการวิเคราะห์การประกอบสร้างความเป็นชายได้อย่างเหมาะสม ทั้งในเชิงเนื้อหาและบริบททางประวัติศาสตร์

การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและเกณฑ์ในการเลือกข้อมูล

ผู้วิจัยคัดเลือกเฉพาะวรรณกรรมที่ตีพิมพ์ในช่วง พ.ศ. 2491 - 2506 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่รัฐไทยดำเนินนโยบายสร้างชาติอย่างเข้มข้น และมีการสะท้อนภาพความเป็นชายอย่างชัดเจนภายในเนื้อหา ทั้งนี้ มุ่งเลือกเฉพาะเรื่อง que แสดงออกถึงอุดมการณ์ บทบาท หรือค่านิยมของความเป็นชายในพื้นที่ภาคใต้โดยตรง

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยศึกษาเอกสารในการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 3 มิติ ได้แก่ 1) การประกอบสร้างภาพความเป็นชายผ่านนโยบายของรัฐไทย 2) การประกอบสร้างภาพความเป็นชายผ่านอุดมการณ์และค่านิยมท้องถิ่น และ 3) การประกอบสร้างภาพความเป็นชายผ่านมุมมองของผู้เขียน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. การประกอบสร้างภาพความเป็นชายผ่านนโยบายของรัฐไทย เกิดจากการพิจารณาบริบททางประวัติศาสตร์ช่วง พ.ศ. 2491 - 2506 ซึ่งตรงกับยุคของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่รัฐใช้นโยบายชาตินิยมแบบอำนาจนิยม (Authoritarian Nationalism) อย่างเข้มข้น (ธัญพร บัวทอง, 2563) แนวคิด Hegemonic Masculinity ถูกใช้เพื่ออธิบายว่ารัฐมีบทบาทในการนิยาม “ความเป็นชายอุดมคติ” ผ่านวาทกรรมชายชาติทหาร ข้าราชการ หรือผู้นำชุมชน ซึ่งปรากฏในนโยบายและแนวทางการปกครอง เช่น การเกณฑ์ทหาร การส่งเสริมครอบครัวแบบชายเป็นผู้นำ และการควบคุมความประพฤติทางเพศในสังคม (Connell, R. W., 1995)

2. การประกอบสร้างภาพความเป็นชายผ่านอุดมการณ์และค่านิยมท้องถิ่น พิจารณาจากบริบทของกลุ่มทะเลสาบสงขลาซึ่งมีค่านิยมท้องถิ่นเฉพาะตน เช่น ความเสียสละ ความกล้าหาญ และความภักดีต่อครอบครัวและชุมชน ค่านิยมเหล่านี้ถูกส่งผ่านในรูปของวรรณกรรมพื้นบ้านที่มักปรากฏตัวละครชายในฐานะนักเลงผู้กล้า นักรบ หรือวีรบุรุษ ความเป็นชายในลักษณะนี้จึงแตกต่างจากภาพชายอุดมคติของรัฐ และบางครั้งก็เป็นการต่อรองหรือท้าทายต่ออุดมการณ์รัฐนิยม ผู้วิจัยใช้แนวคิดวัฒนธรรมย่อย (Subcultural Values) และอัตลักษณ์ทางพื้นที่ (Local Identity) เป็นพื้นฐานในการกำหนดมิตินี้

3. การประกอบสร้างภาพความเป็นชายผ่านมุมมองของผู้เขียน พิจารณาว่าผู้เขียนในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาส่วนใหญ่เป็นคนในท้องถิ่น ซึ่งมีโลกทัศน์เฉพาะตนที่สะท้อนผ่านการสร้างตัวละครชายในแบบที่ตนเห็นว่าเหมาะสมและควรเป็น เช่น บุรุษผู้มีบุคลิกสง่างาม มีศีลธรรม กตัญญู และมีความเป็นผู้นำ การวิเคราะห์มิตินี้ใช้แนวคิด “ตัวบทในฐานะวาทกรรม” (Text as Discourse) และ “ผู้เขียนในฐานะผู้ผลิตความหมาย” โดยพิจารณาว่าผู้เขียนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและวัฒนธรรมที่เขียนถึง จึงมีอิทธิพลโดยตรงต่อการผลิตซ้ำหรือสร้างภาพแทนความเป็นชายในวรรณกรรม

การวิเคราะห์ทั้ง 3 มิติข้างต้น ช่วยให้สามารถจำแนกและตีความภาพความเป็นชายในวรรณกรรมได้อย่างรอบด้าน ไม่จำกัดเพียงการพรรณนาเชิงเนื้อหาเท่านั้น แต่ยังรวมถึงบริบททางสังคม อำนาจ และความเชื่อของผู้ผลิตวรรณกรรมอีกด้วย

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของงานวิจัย

เพื่อเสริมสร้างความน่าเชื่อถือ (Credibility) ผู้วิจัยใช้วิธีการดังต่อไปนี้

1. การตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) โดยพิจารณาทั้งตัวบท บริบทประวัติศาสตร์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. การอ่านซ้ำและตรวจสอบความสอดคล้องของการตีความ
3. การให้ผู้เชี่ยวชาญด้านวรรณกรรมและเพศภาวะตรวจสอบความเหมาะสมของการจัดหมวดหมู่ข้อมูล กระบวนการดังกล่าวช่วยให้ผลการวิเคราะห์มีความรอบด้าน และลดอคติในการตีความข้อมูล

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยจะกล่าวถึงข้อค้นพบเกี่ยวกับรูปแบบของความเป็นชายที่ได้ถูกนำเสนอผ่านการศึกษาวรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลา พบว่า ความเป็นชายได้ถูกถ่ายทอดออกมาใน 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) อุดมการณ์ความเป็นชายที่สอดคล้องกับอำนาจนิยมและชาตินิยม 2) อุดมการณ์และค่านิยมท้องถิ่นที่กำหนดบทบาทและความคิดที่มีต่อผู้ชายของผู้คนในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา และ 3) มุมมองของนักเขียนพื้นบ้านลุ่มทะเลสาบสงขลาที่มีต่อการประกอบสร้างความเป็นชาย โดยสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

อุดมการณ์ความเป็นชายที่สอดคล้องกับอำนาจนิยมและชาตินิยม

ในช่วง พ.ศ. 2491 - 2506 รัฐไทยภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ดำเนินนโยบายสร้างชาติที่มีอุดมการณ์ชาตินิยมและอำนาจนิยมเป็นแกนหลัก ส่งผลต่อการวางบทบาทของผู้ชายในสังคมให้เชื่อมโยงกับการรับใช้ชาติ การปกครองครอบครัว และการพัฒนาท้องถิ่น ความเป็นชายจึงมิใช่เพียงสถานะทางกายภาพ หากแต่เป็นแบบแผนอุดมคติที่ชายไทย “พึงเป็น” เพื่อประโยชน์ต่อชาติ วรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลาในช่วงเวลาดังกล่าวได้สะท้อนภาพความเป็นชายที่ตอบสนองต่ออุดมการณ์รัฐอย่างชัดเจน โดยเน้นให้ชายเป็นผู้นำในสามลักษณะสำคัญ ได้แก่ ชายชาติทหาร ข้าราชการ และนักพัฒนาท้องถิ่น ตัวละครชายมักถูกวางบทบาทให้มีความกล้าหาญ ซื่อสัตย์ มีวินัย และเสียสละ ทั้งนี้ สำนวนบรรยายในวรรณกรรมเรื่อง แก้วสองภาค และ นางแก้ว แสดงให้เห็นภาพเมืองอุดมคติที่เต็มไปด้วยทหาร เครื่องรบ และการเตรียมพร้อมต่อศัตรู ซึ่งสะท้อนภาพชายชาติทหารในอุดมคติของรัฐ ส่วนเรื่อง ยอดขุนพล นำเสนอบุรุษที่ก้าวหน้าในหน้าที่ราชการ เป็นข้าราชการผู้จงรักภักดี และ หยิงหน้าชายรัก

สะท้อนภาพชายในฐานะเจ้าหน้าที่รัฐที่รับผิดชอบต่อกระบวนการยุติธรรมในท้องถิ่น สรุปได้ว่า ความเป็นชายในวรรณกรรมเหล่านี้ คือ การตอบสนองต่อกรอบของรัฐที่มุ่งปลูกฝังบทบาทชายให้มีส่วนร่วมในการสร้างชาติ ทั้งในระดับประเทศและระดับท้องถิ่น ดังแสดงใน ตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แนวทางการสร้างภาพแทนความเป็นชายในวรรณกรรมกลุ่มทะเลสาบสงขลา: มิติอุดมการณ์ ความเป็นชายที่สอดคล้องกับอำนาจนิยมและชาตินิยม

กลวิธีการนำเสนอ ความเป็นชาย	ข้อความจากวรรณกรรม	วิเคราะห์ข้อมูล	สรุปแนวทางการสร้างภาพ ความเป็นชาย
1. ผู้ชายใต้ต้องเป็น ชายชาติทหาร	“มีทหารมากมายทั้งนายพล ดูเคลื่อนไหว กล่นกลนหลามอันงามตา... ปืนกลหนัก ประจำช่องอันรอมเรือง อีกทั้งเครื่อง ยุทธภัณฑ์นั้นมากมี เหล่าทหารรักษาวัง ตั้งเป็นแถว แต่ล้วนแล้วองอาจดัง ราชสีห์...” (แก้วสองภาค: 2 - 3)	การใช้ถ้อยคำและภาพ พรรณนาที่เน้นความยิ่งใหญ่ แข็งแกร่งของกองทัพ บ่ง บอกถึงคุณลักษณะของชาย ที่กล้าหาญ มีระเบียบวินัย และพร้อมรบ เสมือนเป็น อุดมคติของชายไทยในยุค สร้างชาติ	ภาพความเป็นชายในฐานะ “ชายชาติทหาร” คือ ชาย ผู้เสียสละเพื่อชาติ เป็นกำลัง สำคัญของรัฐในอุดมการณ์ ชาตินิยม
2. ผู้ชายใต้ต้องเป็น ข้าราชการ	“เป็นผู้มีฝีมือลือทั่วไป... รับราชการ นานหลายไม่ชั่งชัด องค์กรข้าราชการ ให้ได้สุขี่ ได้เลื่อนยศจากพลคนมือดี จนถึงที่สูงเด่นเป็นขุนพล” (ยอดขุนพล: 7)	บทกวีสะท้อนบทบาทของ ชายในฐานะข้าราชการผู้ จงรักภักดี ผ่านการปฏิบัติ หน้าที่และได้รับการเลื่อนยศ เป็นการยืนยันคุณค่าความ เป็นชายด้วยตำแหน่งและ ศักดิ์ศรี	ภาพของชายผู้จงรักภักดี และมีความก้าวหน้าในอาชีพ ราชการ ซึ่งสอดคล้องกับ ค่านิยมชายในระบบราชการไทย
3. ผู้ชายใต้ต้องเป็น นักพัฒนา	“กำนันพันพิชัยได้รับใบหมายศาล จัดการปล้น รีบไปบ้านนายอ่อนอักษร ส่ง... แล้วนายผันกลับพักสำนักตน” (หญิงหน่ายชายรัก: 56 - 57)	สะท้อนบทบาทของชายใน ฐานะผู้ขับเคลื่อนการบริหาร ท้องถิ่น มีความรับผิดชอบ และเป็นผู้ดำเนินงาน ราชการแผ่นดินในระดับ ชุมชน	ภาพของชายที่มีบทบาทเชิง พัฒนา เป็น “นักพัฒนา” ใน พื้นที่ชนบท ซึ่งมีส่วนช่วยสร้าง ความเจริญแก่ชาติ

จากตารางที่ 2 สรุปได้ว่า ภาพแทนความเป็นชายในวรรณกรรมกลุ่มทะเลสาบสงขลาช่วง พ.ศ. 2491 - 2506 สะท้อนอุดมการณ์ชาตินิยมและอำนาจนิยมของรัฐไทยผ่านสามบทบาทหลัก ได้แก่ ชายชาติทหาร ข้าราชการ และ นักพัฒนาชุมชน โดยชายชาติทหารเน้นลักษณะกล้าหาญ มีวินัย และเสียสละ เพื่อสร้างภาพชายอุดมคติที่ภักดีต่อชาติ ข้าราชการแสดงบทบาทชายที่จงรักภักดีต่อรัฐและสถาบันกษัตริย์ ผ่านการปฏิบัติหน้าที่ในระบบราชการ ส่วนภาพนักพัฒนาเสนอชายที่อุทิศตนเพื่อชุมชนในระดับท้องถิ่น สะท้อนความรับผิดชอบและเสียสละในจุลภาค ภาพแทนทั้งสามลักษณะนี้จึงแสดงถึงความพยายามของรัฐในการกำหนดบทบาทชายให้สอดคล้องกับภารกิจสร้างชาติ และใช้วรรณกรรมเป็นเครื่องมือผลิตซ้ำอุดมการณ์รัฐในระดับพื้นที่อย่างแนบเนียน

อุดมการณ์และค่านิยมท้องถิ่นที่กำหนดบทบาทและความคิดที่มีต่อผู้ชายของผู้คนในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ความเป็นชายที่ปรากฏในวรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลายังถูกหล่อหลอมด้วยอุดมการณ์และค่านิยมของสังคมท้องถิ่นที่ยังรากลึกในระบบเครือญาติ วิถีชุมชน และประสบการณ์ร่วมทางวัฒนธรรม ชายในอุดมคติของพื้นที่นี้จึงมีไว้เพียงผู้นำหรือผู้พิทักษ์ชาติในแบบรัฐนิยมเท่านั้น แต่ต้องเป็นผู้มีคุณธรรม มีจิตใจเข้มแข็ง และรับผิดชอบต่อครอบครัวและชุมชน ลักษณะเด่นที่พบจากวรรณกรรมแบ่งออกเป็นสี่แนวทางสำคัญ ได้แก่ การเป็นนักเลงผู้กล้า การมีความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว การยึดมั่นในรักเดียวใจเดียว และการเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ตัวอย่างจากเรื่อง เสือเอื่อน แสดงภาพของชายใจนักเลงที่กล้าเผชิญอันตรายและไม่เกรงกลัวต่อความรุนแรง ในขณะที่ ลอยวาริน สินสุบรรณ และเมืองสิต (ขุนแก้ว) แหะแหว สะท้อนความกล้าหาญในสนามรบและการไม่ยอมจำนนต่ออุปสรรคหรืออำนาจจากภายนอก เรื่อง เพื่อนรักหักหลัง นำเสนอชายที่รักเดียวใจเดียว ผูกพันต่อหญิงคนรักในระดับลึกซึ้ง และในอีกตอนหนึ่งของเรื่องเดียวกันยังเผยให้เห็นภาพของเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งแม้จะมีตำแหน่งเล็กน้อยก็เสียสละร่างกายเพื่อรักษาความสงบของเมือง ภาพรวมของวรรณกรรมในมิตินี้จึงชี้ให้เห็นว่า ความเป็นชายของชายใต้ถูกประกอบสร้างจากบริบทวัฒนธรรมและสังคมท้องถิ่นที่ให้คุณค่ากับเกียรติ ศักดิ์ศรี ความรับผิดชอบ และการเสียสละ ซึ่งอาจสอดคล้องหรือแตกต่างจากอุดมการณ์ที่รัฐพยายามปลูกฝังในช่วงเวลาเดียวกัน ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แนวทางการสร้างภาพความเป็นชายในวรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลา: มิติอุดมการณ์และค่านิยมท้องถิ่น

กลวิธีการนำเสนอ ความเป็นชาย	ข้อความจากวรรณกรรม	วิเคราะห์ข้อมูล	สรุปแนวทางการสร้างภาพ ความเป็นชาย
1. ผู้ชายใต้ต้องมีใจ นักเลง	“...จะเผาบ้านอายลิ้นให้สิ้นหมด น้ำมนต์เทาลูกตาหัน นายลิ้น วิ่งจากบ้านท่านไม่ทัน โจรยิกรัน ยิงลิ้นจนสิ้นใจ” (เสือเอื่อน: 39)	ภาพแทนชายที่กล้าหาญ เด็ดเดี่ยว มีความเป็นผู้นำ และ ไม่ยอมให้ใครดูหมิ่น ลักษณะ “ใจนักเลง” ที่สอดคล้องกับ ค่านิยมชายภาคใต้	ความเป็นชายถูกวางให้มี ลักษณะใจถึง กล้ารับมือกับ ความขัดแย้ง และยึดถือเกียรติ ศักดิ์ศรีเป็นสำคัญ
2. ผู้ชายใต้ต้องมี ความกล้าหาญ	“...เกิดเป็นชายหมายมาตร์ว่า ชาติชาย ถึงพี่ตายก็จะสู้ตูดักหน ...” (เมืองสิต (ขุนแก้ว): 8) / “พระหวดซ้ายป่ายขวาทั่วกาอิน... พระขรรค์ฟันฟาดไม่บาดกาย...” (ลอยวาริน: 28)	ใช้ภาพพจน์แสดงถึงความกล้า หาญ การเผชิญหน้าและเอาชนะ ภัยคุกคามทั้งจากสัตว์ร้ายและ ศัตรู เป็นการตอกย้ำคุณสมบัติ ของชายแท้ในท้องถิ่น	ความกล้าหาญเป็นแก่นของ ความเป็นชายชายใต้ ผู้ชาย ต้องพร้อมชน ไม่ยอมถอยแม้ ต้องแลกด้วยชีวิต
3. ผู้ชายใต้ต้องรัก เดียวใจเดียว	“...ขอท่านได้พาล่องมาห้องฉัน ประเดี๋ยวหนึ่งพูนแก้วเข้ามาทัน อภิวินห์ตรงหน้าเจ้าฟ้าชาย” (เพื่อนรักหักหลัง: 10 - 11)	ถ่ายทอดความรักที่มั่นคงและ ลึกซึ้งต่อหญิงคนรัก แสดงถึง อารมณ์อ่อนไหวแต่ไม่ลดทอน ความเป็นชาย	ความรักเดียวใจเดียว กลายเป็นคุณสมบัติสำคัญ ที่สะท้อนความซื่อสัตย์และ มั่นคงในบทบาทของผู้ชาย
4. ผู้ชายใต้ต้อง เสียสละเพื่อส่วนรวม	“...เพื่อให้ราษฎรในเมืองนี้ได้มี งานทำทุกคน” (เพื่อนรักหักหลัง: 3 - 4)	ตัวละครชายแสดงบทบาทของ ผู้เสียสละเพื่อสังคม โดยยอม ทำหน้าที่ดูแลความสงบ เรียบร้อยตามคำสั่งของรัฐ	ภาพของผู้ชายในฐานะ “นักเสียสละ” เพื่อ สาธารณประโยชน์และ ความมั่นคงของส่วนรวม

จากตารางที่ 3 สรุปได้ว่า ภาพความเป็นชายในวรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลาที่สะท้อนอุดมการณ์ท้องถิ่น มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากกรอบอุดมการณ์รัฐ โดยเน้นชายที่กล้าหาญ เด็ดเดี่ยว เสียสละ และยึดมั่นในเกียรติมากกว่าภาพชายในเชิงอำนาจ โดยแบ่งลักษณะเด่นออกเป็น 4 ประการ ได้แก่ “ใจนักเลง” ความกล้าหาญ ความมั่นคงทางอารมณ์ และการเสียสละเพื่อส่วนรวม เช่น เสือเอื้อน แสดงภาพชายที่กล้าปกป้องศักดิ์ศรี เมืองสิต และลอยวาริน ถ่ายทอดภาพชายที่ไม่ยอมถอยแม้ต้องเผชิญอันตราย เพื่อนรักหักหลัง สื่อถึงความรักเดียวใจเดียว และการยอมเสียสละเพื่อประโยชน์ของชุมชน ลักษณะเหล่านี้สะท้อนการประกอบสร้างภาพชายอุดมคติจากค่านิยมท้องถิ่นที่เน้นเกียรติคุณธรรม และความรับผิดชอบ ซึ่งแตกต่างจากแนวคิดรัฐนิยมแต่ไม่ขัดแย้งกันโดยสิ้นเชิง

มุมมองของนักเขียนลุ่มทะเลสาบสงขลาต่อการประกอบสร้างความเป็นชาย

มุมมองของนักเขียนพื้นบ้านลุ่มทะเลสาบสงขลาสะท้อนให้เห็นถึงภาพความเป็นชายที่สอดคล้องกับคุณค่าและความเชื่อของสังคมท้องถิ่น โดยมีได้จำกัดอยู่เพียงการเน้นพลังกำลังหรือบทบาทในฐานะผู้ปกป้องเท่านั้น หากยังครอบคลุมถึงบุคลิกภาพ ความมีศีลธรรม ความเป็นผู้นำ และคุณลักษณะทางจริยธรรมที่สังคมให้การยอมรับ ความเป็นชายในสายตานักเขียน จึงประกอบด้วย การมีบุคลิกที่สง่างาม ทั้งในด้านการแต่งกาย มารยาท และความกล้าหาญ เช่นในเรื่อง กลิ่นกรอบแก้ว ที่ใช้ถ้อยคำพรรณนาความงามของบุรุษผู้สูงศักดิ์ด้วยอาภรณ์และท่าทีงดงามส่งาดูเจตพเพ ซึ่งสื่อถึงการให้คุณค่ากับความเป็นชายในเชิงรูปลักษณ์และความประณีต นอกจากนี้ การเป็นผู้นำที่รับผิดชอบต่อบ้านเมืองยังเป็นคุณลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่ง เช่นในเรื่อง เพื่อนรักหักหลัง ที่ตัวละครชายให้คำมั่นว่าจะนำความรู้กลับมาพัฒนาบ้านเกิด โดยแสดงถึงการยึดมั่นในหน้าที่ต่อชุมชน ในขณะที่มิติด้านศีลธรรมและคุณธรรมก็ปรากฏอย่างเด่นชัดทั้งในการวางตนเป็นกษัตริย์ธรรมราชาผู้เปี่ยมคุณธรรม เช่นใน แก้วสองภาค และการแสดงความกตัญญูกตเวทีที่สะท้อนถึงคุณธรรมพื้นฐานของสังคมไทยใน นกในนาง นางในนก จากการวิเคราะห์นี้จะเห็นว่า นักเขียนท้องถิ่นได้สร้างภาพความเป็นชายให้เป็นภาพของบุรุษผู้สมบูรณ์แบบ ทั้งในด้านภายนอกและภายใน เป็นทั้งผู้นำ ครอบครัวยุคใหม่ และชุมชน ในลักษณะที่เชื่อมโยงระหว่างความเป็นบุรุษในอุดมคติและรากวัฒนธรรมของท้องถิ่นภาคใต้ ดังแสดงในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 แนวทางการสร้างภาพความเป็นชายในวรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลา: มิติมุมมองของนักเขียนต่อการประกอบสร้างความเป็นชาย

กลวิธีการนำเสนอ ความเป็นชาย	ข้อความจากวรรณกรรม	วิเคราะห์ข้อมูล	สรุปแนวทางการสร้างภาพ ความเป็นชาย
1. ผู้ชายใต้ต้องมี บุคลิกภาพที่ดีและ มีความสง่างาม	“ฝ่ายจอมภพจักรพรรดิซัดเยศ สดับเหตุปรีดีเปรม... ทรงเครื่อง เสร็จพวงศักระษัตริย์ซัดพระ ขรรค์...” (กลิ่นกรอบแก้ว: 9)	การบรรยายลักษณะตัวละครด้วย ถ้อยคำหรูหรา อลังการ เน้นภาพลักษณ์ผู้นำที่สง่างาม สะท้อนค่านิยมชายในท้องถิ่น ที่ให้ความสำคัญกับบุคลิกภาพ	ความเป็นชายถูกประกอบ สร้างผ่านรูปลักษณ์ที่ดี สะอาด สง่างาม เป็นภาพชายใน อุดมคติที่ผู้อ่านยึดถือได้
2. ผู้ชายใต้ต้องมี ความเป็นผู้นำ	“เจ้าฟ้าวีรวงศ์ทรงทูลตอบ... หวังกลับมาปกป้องครอง บ้านเมือง” (เพื่อนรักหักหลัง: 15)	ตัวละครชายแสดงความรับผิดชอบต่อบ้านเมือง สะท้อนบทบาทผู้นำ ทั้งในครอบครัวและสังคม	ภาพชายในฐานะผู้นำผู้ เสียสละและรับผิดชอบต่อส่วนรวม

ตารางที่ 4 แนวทางการสร้างภาพความเป็นชายในวรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลา: มิติมุมมองของนักเขียนต่อการประกอบสร้างความเป็นชาย (ต่อ)

กลวิธีการนำเสนอ ความเป็นชาย	ข้อความจากวรรณกรรม	วิเคราะห์ข้อมูล	สรุปแนวทางการสร้างภาพ ความเป็นชาย
3. ผู้ชายได้ต้องมี คุณธรรม	“ทรงคุณธรรมดั่งมหาพระนา รายน์... ราษฎรไม่ร้อนรน” (แก้วสองภาค: 3) / “ลูกชอบ บุญคุณพันประมาณ ต่อไป หลานมิได้ลืมพระคุณตา” (นกในนาง นางในนก: 21)	แสดงภาพชายผู้มีความกตัญญู ความดีงาม และความเมตตา ซึ่ง ครอบคลุมทั้งศีลธรรมส่วนบุคคล และสังคม	ภาพของชายในฐานะ “ต้นแบบทางศีลธรรม” ที่เชื่อมโยงกับค่านิยมท้องถิ่น และตอบรับบทบาทผู้นำทาง คุณธรรม

จากตารางที่ 4 สรุปได้ว่า ภาพความเป็นชายในวรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลาภายใต้มุมมองของนักเขียนท้องถิ่นสะท้อนการสร้างอุดมคติชายที่สมบูรณ์ทั้งภายนอกและภายใน โดยแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะหลัก ได้แก่ ความสง่างามทางบุคลิกภาพ ความเป็นผู้นำ และคุณธรรม ภาพชายที่มีบุคลิกดีมักปรากฏผ่านการพรรณนาความเรียบร้อยและความสง่างาม เช่นใน กลิ่นกรอบแก้ว ขณะที่ภาพผู้นำชายปรากฏในบทบาทผู้ที่เสียสละเพื่อครอบครัวและบ้านเมือง เช่นใน เพื่อนรักหักหลัง ส่วนด้านคุณธรรมสะท้อนผ่านตัวละครชายที่เปี่ยมเมตตา กตัญญู และยุติธรรม เช่นใน แก้วสองภาค และนกในนาง นางในนก ซึ่งทั้งหมดล้วนสื่อถึงอุดมคติชายในฐานะผู้นำเชิงศีลธรรมที่สอดคล้องกับค่านิยมท้องถิ่น

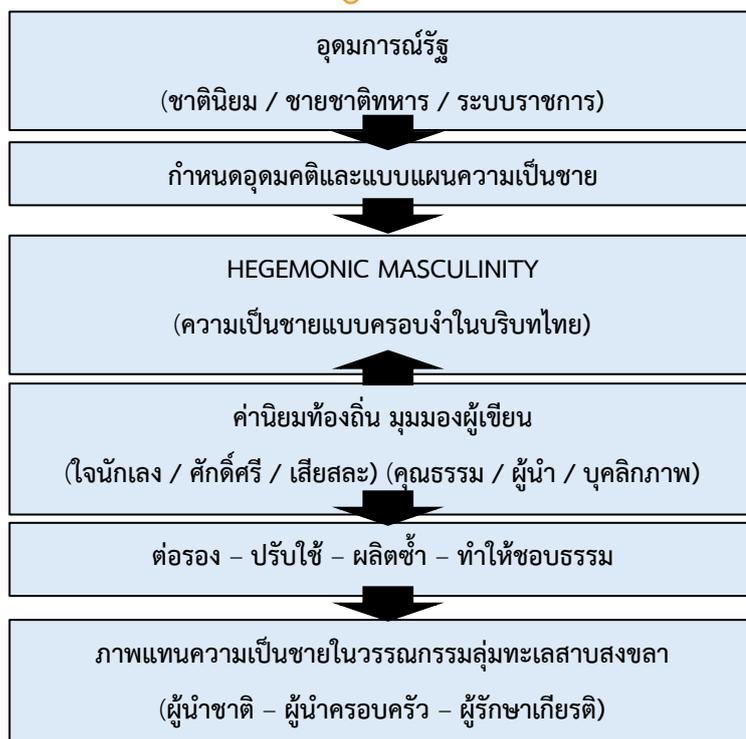
เมื่อพิจารณาภาพรวมของทั้งสามมิติ จะเห็นได้ว่า ความเป็นชายในวรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลา ช่วง พ.ศ. 2491 - 2506 มิได้ดำรงอยู่ในฐานะคุณลักษณะตายตัว หากเป็นกระบวนการประกอบสร้างที่สัมพันธ์กับโครงสร้างอำนาจอย่างซับซ้อน ภาพ “ชายชาติทหาร” และ “ข้าราชการ” สามารถอธิบายได้ในฐานะความเป็นชายแบบครอบงำ ซึ่งได้รับการทำให้เป็นบรรทัดฐานผ่านนโยบายรัฐและกลไกทางวัฒนธรรม ขณะเดียวกัน ภาพชายใจนักเลง ผู้ยึดมั่นในเกียรติ และผู้เสียสละเพื่อชุมชน สะท้อนรูปแบบความเป็นชายที่เกิดจากการปรับประยุกต์อุดมการณ์รัฐให้สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น มิได้เป็นการต่อต้านโดยตรง หากเป็นการต่อรองเชิงวัฒนธรรมระหว่างศูนย์กลางกับภูมิภาค ในแง่นี้ วรรณกรรมจึงทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางวาทกรรมที่ผลิตซ้ำ ทำให้ขอบธรรม และบางครั้งก็ปรับเปลี่ยนความหมายของความเป็นชายภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ดังที่แนวคิดวาทกรรมเสนอว่า อำนาจมิได้บังคับจากเบื้องบนเพียงทิศทางเดียว หากแทรกซึมอยู่ในกระบวนการสร้างความหมายของสังคม ข้อค้นพบสำคัญของงานวิจัยนี้จึงอยู่ที่การชี้ให้เห็นว่า ความเป็นชายในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาเป็นผลของการประสานและความตึงเครียดระหว่างอุดมการณ์รัฐ ค่านิยมท้องถิ่น และบทบาทของผู้เขียนในฐานะผู้ผลิตความหมาย มิใช่การครอบงำแบบเบ็ดเสร็จของรัฐส่วนกลาง กล่าวโดยสังเขป งานวิจัยนี้เสนอว่า ความเป็นชายในวรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลาเป็นพลวัตเชิงอำนาจ ที่ถูกผลิตซ้ำและทำให้ขอบธรรมผ่านตัวบท โดยมีลักษณะผสมผสานระหว่างความเป็นชายแบบครอบงำของรัฐกับความเป็นชายเชิงวัฒนธรรมของท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นข้อค้นพบที่ช่วยขยายความเข้าใจเรื่องอัตลักษณ์ชายไทยในระดับภูมิภาคอย่างเป็นระบบ

อภิปรายผล

จากการวิเคราะห์วรรณกรรมกลุ่มทะเลสาบสงขลา จำนวน 10 เรื่อง พบว่า ภาพตัวละครชายจำนวนมาก ถูกวางให้มีลักษณะชายชาติทหาร ข้าราชการ หรือผู้นำชุมชน ซึ่งสะท้อนอิทธิพลของนโยบายชาตินิยมในยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม และจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่มุ่งหล่อหลอมชายให้มีวินัย เข้มแข็ง และจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ (ศิวัรัฐ หาญพานิช, 2559) ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับแนวทางรัฐนิยมที่สร้างภาพชายในอุดมคติผ่านกฎหมาย ธรรมเนียม และกลไกทางวัฒนธรรม และสอดคล้องกับข้อสังเกตของ จิรัฎฐ์ เฉลิมแสนยากร ที่พบว่า ไพรัชนิยายไทยยุคเดียวกันมักสร้างภาพชายเป็นผู้นำที่มีคุณธรรมเหนือผู้อื่น เพื่อเสริมโครงสร้างชายเป็นใหญ่ อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า วรรณกรรมกลุ่มทะเลสาบมิได้เป็นเพียงเครื่องมือของรัฐในการผลิตซ้ำอุดมการณ์เท่านั้น หากยังมีการปรับประยุกต์อุดมคติชายให้สอดคล้องกับบริบทวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วย ซึ่งสะท้อนกระบวนการต่อรองเชิงอำนาจระหว่างศูนย์กลางกับภูมิภาค (จิรัฎฐ์ เฉลิมแสนยากร, 2559)

เมื่อพิจารณาในมิติของค่านิยมท้องถิ่น พบว่า ตัวบทจำนวนมากเน้นความกล้าหาญ ศักดิ์ศรี และความรับผิดชอบ ต่อครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับโครงสร้างเครือญาติและวิถีชีวิตของสังคมภาคใต้ (พัชลินิจ จินนุ่น และคณะ, 2560) รวมทั้งแนวคิดเรื่องใจนักเลง ที่ กิตติ ต้นไทย อธิบายว่าเป็นผลจากวัฒนธรรมการพึ่งพาตนเองและการปกป้องเกียรติ ข้อค้นพบจากงานวิจัยนี้สะท้อนว่า ความเป็นชายแบบท้องถิ่นมิได้ขัดแย้งกับอุดมการณ์รัฐโดยสิ้นเชิง แต่มีลักษณะผสมผสาน กล่าวคือ ตัวละครชายอาจมีความจงรักภักดีต่อชาติ ขณะเดียวกันก็ยึดมั่นในเกียรติและศักดิ์ศรีของตน ในฐานะสมาชิกของชุมชนท้องถิ่น ความตึงเครียด (Tension) ระหว่างสองระบบคุณค่านี้ทำให้เห็นว่า ความเป็นชายในวรรณกรรมกลุ่มทะเลสาบเป็นผลของการประสานและต่อรอง มากกว่าการครอบงำแบบทางเดียวจากรัฐส่วนกลาง (กิตติ ต้นไทย, 2552)

จากการศึกษาพบว่า นักเขียนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการกลั่นกรองอุดมการณ์ทั้งระดับรัฐและระดับท้องถิ่น ผ่านการสร้างตัวละครชายในอุดมคติที่มีทั้งอำนาจและคุณธรรม เช่น ความกตัญญู ความเสียสละ และภาวะผู้นำ (สืบพงศ์ ธรรมชาติ, 2559) สอดคล้องกับ ปาริชาติ เขียวคง และวรเวช ว่องศิริ ที่พบว่า ตัวละครชายมักถูกวาดให้มีเหตุผล หนักแน่น และมีอำนาจเหนือหญิง (ปาริชาติ เขียวคง และวรเวช ว่องศิริ, 2563) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้เสนอว่า นักเขียนมิได้ทำหน้าที่เพียงถ่ายทอดค่านิยมเดิม หากยังมีบทบาทในการ “ผลิตซ้ำและทำให้ชอบธรรม” (Legitimation) ความเป็นชายแบบครอบงำผ่านโครงเรื่องและการพัฒนาตัวละคร วรรณกรรมจึงทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางวาทกรรมที่ทั้งอ้างและปรับเปลี่ยนความหมายของความเป็นชายในบริบทภูมิภาค

ภาพที่ 1 แบบจำลองการประกอบสร้างความเป็นชายในวรรณกรรมกลุ่มทะเลสาบสงขลา

แผนภาพแสดงให้เห็นว่า “ความเป็นชายแบบครอบงำ” (Hegemonic Masculinity) ทำหน้าที่เป็นแกนกลางของกระบวนการประกอบสร้างความเป็นชายในวรรณกรรมกลุ่มทะเลสาบสงขลา โดยอุดมการณ์รัฐเป็นแรงกำหนดแบบแผนในระดับมหภาค ขณะที่ค่านิยมท้องถิ่นและมุมมองของผู้เขียนทำหน้าที่ต่อรอง ปรับใช้ และผลิตซ้ำแบบแผนดังกล่าวในระดับพื้นที่ ส่งผลให้วรรณกรรมกลายเป็นพื้นที่ทางวาทกรรมที่ทำให้ความเป็นชายแบบครอบงำดำรงอยู่และได้รับการทำให้ชอบธรรมในบริบทภาคใต้ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากวัตถุประสงค์ที่มุ่งวิเคราะห์การประกอบสร้างความเป็นชายในวรรณกรรมกลุ่มทะเลสาบสงขลา และศึกษาบทบาทของอุดมการณ์รัฐ ค่านิยมท้องถิ่น และมุมมองของผู้เขียน ผลการวิจัยพบว่า ความเป็นชายในวรรณกรรมช่วง พ.ศ. 2491 - 2506 มิได้เป็นคุณลักษณะที่ดำรงอยู่อย่างตายตัว หากเป็นผลของกระบวนการประกอบสร้างผ่านความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐ ชุมชน และผู้ผลิตตัวบท ประการแรก ในมิติอุดมการณ์รัฐ พบว่า ตัวบทวรรณกรรมผลิตซ้ำภาพชายในฐานะกำลังหลักของชาติ ทั้งในบทบาทชายชาติทหาร ข้าราชการ และผู้นำชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวนโยบายชาตินิยมในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ประการที่สอง ในมิติของค่านิยมท้องถิ่น พบว่า ความเป็นชายถูกผสมเข้ากับแนวคิดเรื่องใจนักเลง ศักดิ์ศรี ความกล้าหาญ และความรับผิดชอบต่อครอบครัว อันสะท้อนโครงสร้างวัฒนธรรมของสังคมภาคใต้ ประการที่สาม ในมิติของผู้เขียน พบว่า นักเขียนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการกลั่นกรองและทำให้แบบแผนความเป็นชายดังกล่าวมีความชอบธรรมผ่านการสร้างตัวละครชายในอุดมคติที่มีทั้งอำนาจและคุณธรรม ในเชิงทฤษฎี ผลการศึกษายืนยันว่า ความเป็นชายมิใช่อัตลักษณ์ที่มีลักษณะตายตัว หากเป็นกระบวนการ

เชิงวาทกรรมที่ถูกประกอบสร้าง ผลิตซ้ำ และต่อรองอยู่ภายใต้โครงสร้างอำนาจ วรรณกรรมจึงมิได้เป็นเพียงภาพสะท้อนสังคม หากเป็น “พื้นที่ต่อรองอำนาจ” ที่มีบทบาทในการอ้างและปรับเปลี่ยนความเป็นชายแบบครอบงำในบริบทพื้นที่เฉพาะข้อเสนอแนะ 1) ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ ควรมีการบูรณาการการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นเข้ากับกรอบเพศภาวะศึกษาและการวิเคราะห์เชิงอำนาจอย่างเป็นระบบมากขึ้น รวมทั้งศึกษาพัฒนาการของภาพแทนความเป็นชายในช่วงหลังยุคชาตินิยม เพื่อเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของ hegemonic masculinity ในบริบทสื่อร่วมสมัย 2) ข้อเสนอแนะเชิงสังคมและการศึกษา ควรส่งเสริมการใช้วรรณกรรมท้องถิ่นเป็นฐานการเรียนรู้ด้านอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและบทบาททางเพศ เพื่อเปิดพื้นที่ให้เกิดการวิพากษ์และทำความเข้าใจความหลากหลายของความเป็นชายในสังคมไทย อันจะช่วยลดการยึดติดกับกรอบอุดมคติแบบตายตัวในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม. (2567). ย้อนดู “การแต่งกาย” สมัยจอมพล ป. รณรงค์ให้ผู้หญิงผัดผู้งาน ชี้ทั่วโลกกำลังนิยม. เรียกใช้เมื่อ 23 มกราคม 2569 จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_11660
- กิตติ ตันไทย. (2552). หนึ่งศตวรรษเศรษฐกิจของคนกลุ่มทะเลสาบสงขลา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- จิรัฐ เฉลิมแสนยากร. (2559). การสร้างอัตลักษณ์ความเป็นชายในไพรซ์นิยายไทยระหว่าง พ.ศ. 2484 - 2489. ใน วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัฐพล ใจจริง. (2563). การปกครองเปลี่ยน แพ้ชั้นปรับ : แพ้ชั้นสมัยคณะราษฎร สงคราม (4) ชาติไทยแต่งตัวใหม่. เรียกใช้เมื่อ 23 มกราคม 2569 จาก https://www.matichon.co.th/weekly/column/article_841566
- ฉันทพร บัวทอง. (2563). จอมพล ป.พิบูลสงคราม: 123 ปี ชาตกาล กับผลงานและเสียงวิจารณ์นายกรัฐมนตรีที่อยู่ในตำแหน่งนานที่สุด. เรียกใช้เมื่อ 23 มกราคม 2569 จาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-53399231>
- ปาริชาติ เตียะคง และวรวะ ว่องศิริ. (2563). เพศภาวะ: ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เรื่องเมืองสิด (ขุนแก้ว) หมายเหตุ. วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 7(2), 26-60.
- พัชลินจ์ จินนุ่น และคณะ. (2560). คุณค่าและภูมิปัญญาจากวรรณกรรมภาคใต้ยุคการพิมพ์ พ.ศ. 2470 - 2520. วารสารอินทนิลทักษิณ, 12(2), 9-26.
- มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. (2542). วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้. ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ (เล่มที่ 14). (หน้า 7052-7066). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- ศิริรัฐ หาญพานิช. (2559). ความเป็นชายที่มีอำนาจและความสัมพันธ์ทางเพศสถานะในโฆษณารถที่ออกอากาศทางโทรทัศน์ พ.ศ. 2558 - 2559. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสตรี เพศสถานะ และเพศวิถีศึกษา. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สารัท ชลอสันติสกุล. (2567). ย้อนเหตุการณ์พิธีสมรสหมู่ เมืองพัทลุง. เรียกใช้เมื่อ 23 มกราคม 2569 จาก <https://www.hatyiaifocus.com/forums-detail/3779/>

สีบพงศ์ ธรรมชาติ. (2559). จริยธรรมในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก. สารอาศรมวัฒนธรรม
วลัยลักษณ์, 16(1), 161-172.

Connell, R. W. (1987). *Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics*. Cambridge:
Stanford University Press.

Connell, R. W. (1995). *Masculinities*. (1st ed.). Los Angeles: University of California Press.

Foucault, M. (1978). *The History of Sexuality. Volume 1: An Introduction*. New York: Pantheon Books.

Yildirim, G. (2022). Fault's Conceptualization of Power Relations: Masculinity and Power. Retrieved
January 23, 2026, from <https://www.byarcadia.org/post/hegemonic-masculinity-101-hegemonic-masculinity-and-power>